

TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE ZAYIF HALKA: KIBRIS

WEAK LINK IN TURKEY-EUROPEAN UNION RELATIONS: CYPRUS

Nurdan KUŞAT¹

ÖZ

Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantör devlet gözetimi altında kurulan 'Kıbrıs Cumhuriyeti'; Kıbrıs Rum kesiminin Türk kesimi üzerindeki baskılarını artırmasıyla ancak 1963'e kadar yaşayabilmiştir. Türkiye'nin 'Garantör Devlet' statüsüyle gerçekleştirdiği 1974 Kıbrıs Barış Harekati sonrasında ikiye bölünmüş, 1983 yılında da Ada'nın kuzeyinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) adıyla bağımsız bir Türk Devleti kurulmuştur. Bu oluşum 'Kıbrıs Sorunu' olarak isimlendirilen, ekonomik ve siyasi boyutları ağırlıklı olan gelişmeleri uluslararası platforma taşımıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla 1 Mayıs 2004'de AB'ne tam üye statüsüyle katılması ve Türkiye'nin AB macerasının hala sürüyor olması bu gerginliği son aşamaya getirmiştir. Bu çalışmada Kıbrıs Meselesinin Türkiye-AB ilişkilerini yönlendirme boyutu, AB'nin Türkiye için düzenlediği İlerleme Raporları ve AB Zirveleri'ndeki yansımalarıyla değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Avrupa Birliği, Türkiye, AB Zirveleri, AB İlerleme Raporları.

ABSTRACT

The 'Republic of Cyprus' established as under the guarantorship of Turkey, Greece and Britain, could only live until 1963 as the Greek Cypriots have increased their oppression on Turkish side. After the Cyprus Peace Operation implemented by Turkey according to the 'Guarantorship Agreement', Republic of Cyprus was divided into two separate parts, and an independent Turkish state under the name of Turkish Republic of Northern Cyprus was established on the northern side of the island in 1983. This formation has carried the new developments which have basically economic and political dimensions, to the international platform. The membership of Southern Cyprus Greek Administration to the European Union under the name of Republic of Cyprus on May 1, 2004 and the continuation of Turkey's EU candidacy have brought the tensions to the highest level or final stage. In this paper the

¹ Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğirdir Meslek Yüksekokulu, nurdankusat@sdu.edu.tr

effect of Cyprus Problem on Turkey-EU relations is analyzed with a focus on EU Progress Reports prepared for Turkey and their reflections at EU Summits.

Keywords: *Cyprus, European Union, Turkey, EU Summits, EU Progress Reports.*

1. GİRİŞ

Kıbrıs 300 yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunmuş bir kara parçasıdır. 1914'de İngiltere adayı ilhak etmiş ve bu durum 1960 yılında Ada'da iki kesimli (Türk ve Rum) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar devam etmiştir. Fakat bu yapı fiilen 3 yıl boyunca sürdürülebilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti, 1963-1974 yılları arasında Rum Toplumunun Türk Toplumunu üzerindeki haksız fiillerine karşılık olarak Türkiye'nin 1974'de gerçekleştirdiği Kıbrıs Harekatiyle farklı bir siyasi süreç girmiştir. 1975'de Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilanı ve 1983'de de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) kurulması bu gelişmelere farklı bir boyut kazandırmıştır. Başlangıçta Ada'da yaşayan iki farklı toplumun arasında yaşanan bu anlaşmazlıklar, devreye yeni aktörlerin girmesiyle 'Kıbrıs Meselesi' olarak ifade edilir hale gelmiştir. Diğer bir ifadeyle iki toplum arasındaki bu mesele, ilk kez ortaya çıktığında bölgesel bir anlam taşıırken, zaman geçtikçe küresel bir özellik kazanarak pek çok ülkenin ilgi ve yaptırım alanı olmayı başarmıştır. Sonuç itibarıyla, yaşanan gelişmeler bu iki toplumun denetiminden çıkarak AB ve BM gibi uluslararası kuruluşların da devreye girmesiyle içinden çıkılmaz bir yapıya kavuşmuştur.

Kıbrıs'ın ve özellikle Kıbrıs'da ikamet eden Türk halkının Türkiye için anlam ve önemi büyüktür. Fakat Kıbrıs sorununun Türkiye gündemine yerleşmesinde, Türkiye'nin AB ile gerçekleştirmeye çalıştığı tam üyelik statüsünün de önemli rolü olduğu bir başka gerçekliktir. AB yetkilileri Türkiye AB ilişkilerinin Türkiye aleyhine bozulma sebeplerinden birisi olarak, Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki uzlaşmaz tutumunu öne sürmektedirler. Türkiye'nin Kıbrıs konusunda izlemekte olduğu siyasetini değiştirmesinin gerekliliğini, her zirve ve ilerleme raporunda talep ederek bu düşüncelerini oldukça açık bir şekilde ifade etmektedirler. AB'nin Kıbrıs meselesi ile bağlantılı olarak Türkiye'ye yönelttikleri bu taleplerini iki başlıkta özetlemek mümkündür:

i) GKRY'nin Kıbrıs'ın bütününe temsil ettiğinin kabulü ve Türkiye tarafından bir devlet olarak tanınması gereği,

ii) Türk askerinin adadan çekilmesi.

Türkiye'nin bu talepleri yerine getirmesi neticesinde Türkiye'ye ait deniz ve hava limanlarının GKRY'nin kullanımına açılması mümkün olacak, AB Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla tam üyeliğe kabul ettiği GKRY üzerinden ekonomik ve siyasi taleplerini daha rahat bir şekilde gerçekleştirebilecektir. Türkiye açısından değerlendirdiğimizde ise; Türkiye ve KKTC'nin bugüne kadar harcadığı tüm çabalar boşa gidecektir. Ayrıca Kıbrıs meselesinin çözümlenmesiyle tam üyelik konusundaki belirsizlik ortadan kalkmış da olmayacaktır. Nihayetinde Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin önündeki tek engel 'Kıbrıs meselesi' değildir. Müzakere Çerçeve Belgesi'nde yer alan 35 fasılın hepsinin görüşmeye açılarak olumlu bir şekilde kapatılması gerekliliği de bir engeldir. Zirve ve İlerleme Raporları'nda sıklıkla konu edilen insan hakları, demokrasi, Kürt/Ermeni meseleleri gibi daha nice engellerin olduğu da bir gerçektir.

Kıbrıs Meselesi çerçevesinde ele alınan bu çalışmada, GKRY'nin 2004 yılında AB'ye tam üye olmasıyla Türkiye-AB tam üyelik sürecinde yaşanan gelişmeler Türkiye İlerleme Raporları ve Zirve Toplantıları analiz edilerek değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme öncesinde Kıbrıs Cumhuriyeti ve KKTC'nin kuruluşuna ilişkin gelişmelere kısaca değinilmekte ve GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla AB'ye üyelik süreci ve bu süreçte Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan gelişmelere yer verilmektedir. Sonuç bölümünde de, Kıbrıs meselesinin Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği önündeki tek engel olmadığı, ama birincil derecede öneme sahip bir engel olduğu temel görüşünden yola çıkılarak, Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğiyle ilgili bir durum analizi yapılmakta ve Kıbrıs Meselesi için bir çözüm önerisi sunulmaktadır.

2. KIBRIS'DA 'KIBRIS CUMHURİYETİ' DÖNEMİ VE KKTC'NİN KURULMASI

Kıbrıs Cumhuriyeti 11 Şubat 1959 Zürih Antlaşması ve 19 Şubat 1959 Londra Antlaşması imzalandıktan sonra, 16 Ağustos 1960'da Kıbrıs Anayasası'nın yürürlüğe girmesi ile resmen kurulmuştur (Sezer ve Terzioğlu, 2004:339). İngiltere, Türkiye ve Yunanistan 16 Ağustos 1960 tarihli Kıbrıs Cumhuriyeti Uluslararası Kurucu Garanti Antlaşması'nı Kıbrıs Türk ve Rum kesimleriyle birlikte imzalamışlar ve BM Genel Sekreterliğinde de tescil işlemi gerçekleşmiştir (Kumkale, 2006:85). Kıbrıs Cumhuriyeti, iki halkın kurucu egemenliğinde ve yönetiminde iki toplumlu, konfederal nitelikleri de olan federal bir cumhuriyettir (Bozkurt, 2002:14). Fakat maalesef tüm bu hukuk tabanlı antlaşmalar yokmuş gibi dönemin Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'ün itirazlarına karşın, bu antlaşmaları anayasaya aykırı ve tek yanlı olarak değiştirerek ortak devletin meşru güç kullanım yetkisini engellemiştir (Hürsoy, 2013:264). Yaşanan bu gelişmeler sonucunda Kıbrıs Türkleri Kıbrıs Cumhuriyeti içerisindeki temsil güçlerini yitirmişler ve Kıbrıs Cumhuriyeti iki toplumlu yapısını Rumların haksız zorbalıkları sonucunda kaybetmeye başlamıştır.

Rumların Anayasa'da Türklere tanınan hakları azaltmak için giriştikleri zorbalık ölçütlerindeki hareketleri, 3 yıllık bir bekleme ve hazırlanma sürecinin ardından kendisini göstermeye başlamıştır (Buluç, 2004: 155). Türkiye'nin 13 Şubat 1964'de Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'ne başvurusu üzerine de, Kıbrıs'ta BM Barış Gücü'nün konuşlandırılmasına karar verilerek Kıbrıs Cumhuriyeti'nde yeni bir sürece girilmiştir (Manisalı, 2003: 45). Fakat Kıbrıs'da yaşanan insanlık dışı olaylara, hiçbir çaba çözüm olamamıştır. Türkiye adadaki Türklere yönelik baskılar ve terör hareketleri karşısında Garantörlük Antlaşmasına dayanarak müdahale etmek istemiş ve 1965 yılındaki girişimi dönemin ABD Başkanı tarafından engellenmiştir (Kasım, 2007:59). Nihayetinde Türkiye Garanti Antlaşması'nın 4. maddesine dayanarak 20 Temmuz 1974'de Kıbrıs'a ilk müdahalesini gerçekleştirmiş ve 22 Temmuz 1974'de Girne'yi ele geçirdikten sonra BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısına uyarak ilerlemesini durdurmuştur. 25-30 Temmuz 1974'de gerçekleştirilen I. Cenevre Konferansı'nda da Türkiye'nin bu müdahalesi meşru olarak kabul edilmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekatını meşru kılan, Zürih Antlaşması'na göre 3., Londra Antlaşması'na göre 4. madde ise şu şekildedir (TCDB, 2015a):

“Bu Antlaşma hükümlerinin herhangi birinin ihlali (çiğnenmesi) halinde Yunanistan, Türkiye ve İngiltere bu hükümlere saygıyı sağlamak için gerekli girişimlerin yapılması ve önlemlerin alınması maksadıyla aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler. Üç garantör devletten biri, birlikte veya

birbirlerine danışarak (işbirliği halinde) hareket etmek olanağı bulunmadığı takdirde, bu antlaşmanın oluşturduğu durumu (state of affairs) münhasıran yeniden oluşturmak gayesi ile hareket etmek hakkını korumaktadırlar .”

Kıbrıs'ta anayasal düzenin kurulması amacıyla gerçekleştirilen II. Cenevre Konferansı'nda Rum ve Yunan taraflarının uzlaşmaz tavırları nedeniyle bir sonuç alınmayacağını hisseden Türkiye, 14 Ağustos 1974'de Kıbrıs'a ikinci müdahalesini gerçekleştirmiş ve 16 Ağustos'ta da tekrar ateşkes ilan etmiştir (Serter ve Fikretoğlu, 1988: 88-89).

Türkiye tarafından gerçekleştirilen bu iki müdahale sonrasında 13 Şubat 1975'de Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) kurularak, BM'nin de aracılığıyla Türk ve Rum kesimlerinde iki taraflı mübadelenin gerçekleşmesi sağlanmış ve Ada'da iki toplumlu bir federal yapı oluşturulmuştur (Tuncer, 2005:114). BM'nin 13 Mayıs 1983 tarihli kararı ile Türkiye'ye ait birliklerin Kıbrıs'tan çekilmesini istemesi ve Türk halkının self-determinasyon hakkının olmadığını beyan etmesi üzerine, KTFD Meclisi 15 Kasım 1983'de KKTC'yi ilan etmiştir (Tuncer, 2005:115-119). Kıbrıs'da bu yeni oluşumla birlikte iki toplumu ilgilendiren sorunlar daha küresel bir yapıya bürünmeye başlamıştır. Bu gelişmelerin sonucunda dönemin BM genel Sekreteri Cuellar'ın girişimleriyle birkaç kez bir araya getirilen Türk ve Rum liderleri arasında bir antlaşma sağlanması da mümkün olamamıştır. BM sekreterinin Temmuz 1990 ve Aralık 1991'de BM'e sunduğu iki raporda Kıbrıs'da siyasi açıdan iki eşit toplumun olduğu ve kurulacak devletin organlarında da her iki toplumun temsil edilmesi gerektiği belirtilmiştir (Tuncer, 2005: 129-132).

Rum tarafının isteklerini bu yollardan elde edemeyeceğini anlaması, 1990 yılından sonra hedeflerine ulaşabilmek için yeni bir yolu denemesine ve Kıbrıs ile ilgili yeni tarafların gündeme gelmesine sebep olmuş ve bu uygulamalar Kıbrıs Rum kesiminin AB'ye üyelik müracaatını gerçekleştirmesi ile hayata geçmiştir (Özarlan, 2007:35).

KKTC'nin kuruluş dönemi gelişmelerinin kısaca özetlendiği bu bölümde, Kıbrıs'daki iki kesimli Kıbrıs Cumhuriyeti'nin taraflarca sürdürülememesinin başlangıç noktasının Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından anayasaya aykırı ve tek yanlı olarak kurucu antlaşmalar üzerinde gerçekleştirdiği değişikliklerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu gayri meşru işlem, iki toplum arasındaki ilişkilerin gerilmesiyle, sorunun yerel yapıdan küresel yapıya taşınmasına ve çözüm adına atılan her adımın yeni çözümsüzlükler yaratmasına sebep olmuştur. Bundan sonraki bölümlerde bu çözüm arayışları ve çözümsüzlük yaratma süreçleri, Türkiye ve GKRY'nin AB ile ilişkilerini içine alan bir çerçevede değerlendirilmektedir.

3. KIBRIS CUMHURİYETİ VE AB'YE ÜYELİK SÜRECİ

Kıbrıs, Türk ve Rum toplumlarının kararı ile AB'ye (o zamanki adıyla AET) ilk başvurusunu 1962 yılında 'ortak üyelik' adına gerçekleştirmiş, ancak Kıbrıs Türk Toplumunu 1963 olayları sonrası Hükümet ve Meclis çalışmalarına katılmadığından bu görüşmelerde yer alamamıştır (Karlık, 2012:304). 1970'lerin başında AB ile ilişkiler yeniden kurulmaya başlamış, 19 Aralık 1972'de Ortaklık Antlaşması imzalanarak 1 Ocak 1973'de 1. Aşama, 19 Ekim 1987'de de Gümrük Birliği Antlaşmasının imzalanmasıyla 1 Ocak 1988'de 2. Aşama yürürlüğe girmiştir (Okur, 2012: 287). 4 Temmuz 1990'da GKRY Kıbrıs Cumhuriyeti adına Topluluğa 'Tam Üyelik' başvurusunda bulunmuş, Konsey başvurusu

kabul etmiştir. KKTC ise 3 Eylül 1990'da bu duruma itiraz etmiştir, ancak Avrupa Komisyonu 30 Haziran 1993'de BM'nin KKTC'yi tanımamasına dayanarak başvuruya olumlu görüş bildirmiştir (Karluk, 2012:306). Bu bağlamda 1959 yılında Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında imzalanan Zürih Antlaşması'nın 1. maddesi AB üyesi olan İngiltere ve Yunanistan tarafından ihlale uğramış, AB altına imza attığı bir anlaşmayı kendi elleriyle yok varsaymıştır.

24 Şubat 1997'de AB, Kıbrıs'ın AB üyeliğine ilişkin geleneksel tavrını değiştirerek adada önce siyasi bir çözümün şart olduğunu, Ada Türklerinin de Topluluğa üyelik konusunda katılımlarının olması gerektiğini ve bölünmüş bir Kıbrıs'ın Birliğe alınamayacağını belirtmiştir (Fırat, 2004a:474). Fakat Yunanistan'ın AB'nin Doğu'ya genişlemesini veto edeceği tehdidi üzerine, 30 Mart 1998'de AB-Kıbrıs tam üyelik müzakereleri yukarıda belirtilen görüşün tamamen dışında başlamıştır (Karluk, 2012: 308).

GKRY AB'ye tam üyelik başvurusunu Kıbrıs Cumhuriyeti adına gerçekleştirirken; hem Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran Garantörlük Antlaşmasının 1. maddesini, hem de bu cumhuriyetin 1960 yılında oluşturulan Anayasa'sının 50. maddesini ihlal etmiştir. Zira, Kıbrıs Cumhuriyeti Uluslararası Kurucu Garanti Antlaşmaları'nın (Zürih ve Londra Antlaşmaları) 1. Maddesi ve Kıbrıs Cumhuriyeti 1960 Anayasası'nın 50. maddesi ise şu şekildedir:

Zürih ve Londra Antlaşmaları Madde 1: "Kıbrıs Cumhuriyeti kendi bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini devam ettirmeyi ve anayasaya saygıyı güven altına almayı üstlenir (taahhüt eder). Kıbrıs Cumhuriyeti, ayrıca tümüyle veya bir bölümüyle herhangi bir devlet ile hiçbir şekilde siyasi veya ekonomik bütünleşmeye girmeyeceğini taahhüt eder (sorumluluğunu yüklenir). Kıbrıs Cumhuriyeti, bu maksatla adanın gerek birleşmesini, gerekse taksimini doğuracak doğrudan doğruya (direkt olarak) veya dolaylı olarak gerçekleştirmeye yardımcı ve teşvik edici tüm hareketleri yasaklar"(KKTCB, 2016a).

1960 Anayasası Madde 50.1(a): "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Yunanistan ve Türkiye'nin birlikte üye oldukları uluslararası kuruluşlar ve ittifaklara katılması veya savunma ve güvenlik meseleleri hariç, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, gerek ayrı ayrı, gerek birlikte, dış işlerine taalluk eden herhangi bir yasa ve karar üzerinde nihai veto hakkına sahip olacaklardır" (KKTCB, 2016b).

Garantörlük antlaşmasının 1. maddesine göre, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin gerek bütünüyle gerekse bir bölümüyle hiçbir şekilde siyasi ve ekonomik bütünleşmeye giremeyeceği taahhüt altına alınmıştır. Bu taahhüde dayanarak, Kıbrıs Rum kesiminin Kıbrıs Cumhuriyeti adına bir ekonomik entegrasyona üye olmak için başvuruda bulunması bir tür ihlaldir. Ayrıca Anayasa'nın 50. maddesinde, dış işleriyle ilişkili herhangi bir yasa ve karar üzerinde hem cumhurbaşkanının hem de cumhurbaşkanı yardımcısının veto hakkı olduğu belirtilmektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve KKTC tarafından bu başvuruya itirazda bulunulmasına rağmen, KKTC'nin BM'ce tanınmaması nedeniyle veto hakkının kullanımına engel olunmuştur.

12 Haziran 1995'de AB-GKRY Ortaklık Konseyi Toplantısı'nda alınan kararda, AB'nin Kıbrıs'daki yegane muhatabının Rum Hükümeti olduğu kaydedilmektedir (TBMM, 2001:19). Ayrıca, Lüksemburg'da gerçekleşen bu toplantıda Kıbrıs'ın AB'ye üyeliği için başlatılacak diyalogda, Kıbrıs sorununun çözümü ile üyelik arasında bir bağlantı kurulmaması kararı da alınmıştır (Özkan, 1997:148).

3.1. AB'nin Üyelik Öncesi Çözüm Arayışları ve Annan Planı

30 Mart 1998 tarihinde GKRY ile AB arasındaki tam üyelik müzakerelerinin başlaması sonrasında, Türk ve Rum kesimleri ile, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ekonomik ve siyasi gerginliğin artması ve bu gerginliğe AB'nin de dahil olması, soruna çözüm önerileri arayışlarını zorunlu kılmıştır. 1999 yılında Kosova Harekatı ve Balkanlardaki oluşumlar ile Hazar Bölgesi enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılması projeleri Türkiye'nin önemini AB'ye yeniden hatırlatmıştır (Kasım, 2007:63-64). Bunun sonucunda ilk adım 10-12 Aralık 1999 AB Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye aday ülke statüsü tanınması ile atılmıştır. Fakat bu zirvede BM'nin Kıbrıs meselesinin kapsamlı çözümüne yönelik görüşmelere başlaması memnuniyetle karşılanırken, Kıbrıs'ın AB üyeliği için Türk tarafıyla anlaşmazlıkları çözmesinin şart olmadığı ifadelerine de yer verilmiştir (TCDB, 1999). Bu durum Türkiye ve AB arasındaki gerginliğin yeniden artmasına sebep olmuştur (Aydoğdu, 2005: 283).

Helsinki Zirvesi sonrasında Kıbrıs Türk ve Rum liderleri arasında dolaylı yollardan görüşmeler gerçekleştirilmesine rağmen bir sonuç elde edilemeyince, 12 Eylül 2000'de BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Kıbrıs Türk kesiminin eşitlikçi bir zeminin oluşturularak görüşmelere devam edilmesi yönündeki talebini olumlu karşıladığını belirten bir açıklamada bulunmuştur. Fakat bu açıklama Rum kesiminin itirazları sonucu Türk kesiminin aleyhine gelişmeler yaratılarak görüşmelerin sürdürülmesi kararı şeklinde boyut değiştirince, Türk kesimi dolaylı görüşmelerden çekilme kararı almıştır (Aydoğdu, 2005:285-286). KKTC Cumhurbaşkanı'nın Kıbrıs konusundaki gelişmelerden endişe duyduğunu belirterek, Rum kesimi Cumhurbaşkanı ile yüz yüze görüşme talebinde bulunması ile Aralık 2001'de iki lider arasında görüşmeler yeniden başlamıştır (Aydoğdu, 2005:292-293).

Kıbrıs sorununun çözümü için ortaya atılan Annan Planı, daha önceki çözüm planlarından farklı olarak daha kapsamlı bir şekilde düzenlenmiş ve Kıbrıs'daki iki toplumda bir referandum şeklinde kabul edilmiştir. BM tarafından 2002'de açıklanan bu Plan, iş dünyası başta olmak üzere Kıbrıslı Türklerin geniş bir bölümünün 'izolasyon' ve 'ambargo' sorunundan kurtulma, uluslararası camianın bir parçası olma ve AB'ye girme beklentilerinin tümünü karşılamasına rağmen (Hüdaoğlu, 2012:149); BM kanalıyla hazırlanan bu plan da Kıbrıs sorununun çözüme ulaştırılmasında bir sonuç vermemiştir. Bu belge, temel yapısı ve felsefesi itibarıyla fiilen yıkılmış ve gerçek hukuki-siyasi temellerini kaybetmiş olan ve sadece GKRY'nin temsil edildiği 'Kıbrıs Cumhuriyeti' nin devam ettiği öngörüsü ile hazırlanmıştır (Bulunç, 2007:84). Hatta GKRY Başsavcısı, Hükümetine sunduğu Annan Belgesi'nin analiz ve değerlendirmesini yaptığı 'Rapor'da da Belge'nin 'yeni bir devlet oluşturmadığı' aksine 'Kıbrıs Cumhuriyeti'ni geliştirdiği' görüşünü ortaya koymuştur (Bulunç, 2007:84).

Annan Planı iki kurucu devletten oluşan bir federasyon öngörmekte ve Türkiye'nin Kıbrıs'daki etkinliğini azaltıcı hükümler taşımaktaydı (Kasım, 2007:65). Türk kesimi için taşıdığı olumsuzluğa rağmen, 24 Nisan 2004'de Kıbrıs'ın her iki tarafında eş zamanlı olarak yapılan halk oylaması sonucunda, Kıbrıslı Türkler Annan Planı'nı %64,9 oranla kabul, Kıbrıslı Rumlar %75,8 oranında reddetmişler ve Kıbrıs 1 Mayıs 2004'de bölünmüş ada olarak AB üyesi olmuştur (Karluk, 2012:308-309). Referandumun bu şekilde sonuçlanması aslında GKRY eliyle KKTC adına yaratılan olumlu bir sonuç oluşturmuştur. Bu sayede Rumlar, Türk toplumuyla yaşayamayacaklarını belgeleyerek, adanın ikiye bölünmüşlüğüne BM, AB ve ABD tarafından teyit edilmesini sağlamışlardır (Kumkale, 2006:289).

Ancak referandum sonuçlarının KKTC aleyhine durumlar da yaratacağı sonradan anlaşılmıştır. AB, referandum sonucunun Türk tarafında 'evet' oyu lehine oluşması durumunda taahhüt ettiği 259 milyon Euro'luk mali yardımı tam olarak yerine getirmemiş, sadece 139 milyon Euro yardımda bulunmuş ve GKRY'nin 'hayır' oyları karşısında hiçbir yaptırıma başvurmamıştır (Bozer, 2008:16). BM Genel Sekreteri Annan ise, GKRY'nin referandumda çoğunlukla 'hayır' oyu kullanmasının aslında çok da önemli olmadığını, çünkü Garanti Antlaşması'nın Türkiye'ye tek taraflı müdahale hakkını vermediğini, GKRY artık AB üyesi olduğu için Garanti Antlaşmasının kullanımının mümkün olamayacağını Güvenlik Konseyi Raporu'nda ayrıntılı bir şekilde ifade etmektedir (TCDB, 2004).

3.2. AB'ye Üyelik Öncesi ve Sonrasında KKTC'ye Uygulanan İzolasyonlar

Kıbrıs Cumhuriyeti-AB ilişkilerinde AB'nin gerçekleştirmiş olduğu tüm açıklamalar ve usulsüz işlemler, Türk kesiminin AB tarafından yok sayıldığı, gözden çıkarıldığı ve Kıbrıs Rum kesiminin tek muhatap olarak görüldüğünün kanıtıdır. Üyelik aşamasındaki bu ve benzeri haksız uygulamalar GKRY'nin AB'ye tam üye olmasıyla sona ermemiş, üyelik süreci başladıktan sonra da KKTC'ye karşı gerçekleştirilen izolasyonlar ve baskılar katlanarak artmıştır.

1972 yılındaki Ortaklık Antlaşması'nın ardından, 1974 sonrasında yaşananlara rağmen, bazı AB ülkeleri (Almanya ve İngiltere başta olmak üzere) tarım ürünlerinde ihracata izin vermeye devam etmişler, fakat 1983'de KKTC'nin ilanı üzerine GKRY'nin gümrük mühürlerini değiştirmesiyle bu ticaretin de önüne geçilmiştir (Okur, 2012:287). Okur'un (2012:287-288) belirttiği üzere, KKTC dış ticaretine en büyük darbe 1994 yılında Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın KKTC'den AB ülkelere yapılan ihracatta menşe belgeleri ve sağlık sertifikalarının Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından verilmesi zorunluluğunu getirmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu yaptırım Kuzey Kıbrıs'tan AB'ye mal ihracatının büyük ölçüde imkansız hale gelmesine sebep olmuştur.

1994 sonrası uygulanan bu izolasyonların ortaya çıkardığı sorunları birkaç başlık altında toplamak mümkündür (Hasgüler vd., 2012:40-46):

i) Hammadde, Makine, Teçhizat İthalatında Yaşanan Sorunlar: Yüksek navlun ödenmesi, iade zorlukları, uluslararası garanti koşullarının uygulanmaması, uluslararası ticaret antlaşmaları mekanizmalarının kurulamaması, sadece Türk firmalarıyla bağlantı kurulmak zorunda kalınması,

ii) İhracatta Yaşanan Sorunlar: Yüksek gümrük ve ticari engellere maruz kalınması, sağlık belgelerinin tanınmaması, AB ülkeleri üzerinden ihracat yapılamaması, aktarmalı ticaretin maliyetleri yükselterek rekabet gücünü zayıflatması,

iii) Tanıtım Faaliyetlerinde Yaşanan Sorunlar: Turizm ve sanayi işletmelerinin tanıtım faaliyetlerinin engellenmesi, turist ve işadamlarına yönelik vize uygulamalarının ağırlaşması,

iv) Yatırım İklimiyle İlgili Sorunlar: Yatırım ikliminin istikrarsızlığı,

v) Finansmanla İlgili Sorunlar: Uluslararası fonlara ulaşma zorluğu nedeniyle kredi faizlerinin yüksek teşekkülü ve maliyetlerin artması.

İzolasyon uygulamalarına ilişkin BM Güvenlik Konseyi BM Antlaşmasının VII. hükmünde 39 ve 41. maddelere göre izolasyon uygulanabileceğini ve bunların da uluslararası barış ve güvenliği koruma ve sürdürme için olabileceğini açıklamaktadır. AB ise ek olarak terörizm, kitle imha silahlarının varlığı, insan hakları, demokrasi, yasal düzenin sağlanması ve iyi yönetim için de izolasyon uygulanabileceğini

kabul etmektedir. Ekonomik izolasyonlarda dikkat edilmesi gereken bazı önemli noktalar bulunmaktadır (Fisunoğlu, 2012: 236-237):

- i) İzolasyonlar halka değil, rejime yönelik olmalı,
- ii) Suçsuz insanlar üzerindeki etkiler az olmalı ve yumuşatıcı istisnalar bulunmalı,
- iii) İyi tanımlanmış amaçları olmalıdır.

KKTC'ye gerçekleştirilen izolasyonlar, Türk tarafının ticareti üzerinde olumsuz etkiler yaratarak halkın fakirleşmesine ve iki toplum arasında gelir düzeyleri açısından büyük uçurumlar oluşmasına sebep olmuştur. KKTC'nin Türkiye üzerinden AB'ye ihracat yapması teorik olarak mümkün olsa bile, pratikte Ortaklık Antlaşmasının sağladığı kolaylıklardan yararlanmayı engellediğinden rekabet gücünün azalmasına sebep olarak bu girişimler sektörel çöküntülerin gerçekleşmesi ile son bulmuş ve bu yaptırımlar 2004'de AB Konseyi'nin "Yeşil Hat Tüzüğü" uygulamasına kadar sürmüştür (Okur, 2012:287-288).

2004 yılında AB Kıbrıs Türkleri'nin izolasyonlarına son vermek ve onların ekonomik gelişmesini sağlayarak Kıbrıs'ın tekrar birleşmesine olanak sağlamak amacıyla; i) Yeşil Hat Tüzüğü, ii) Doğrudan Ticaret Tüzüğü ve iii) Mali Yardım Tüzüğü olarak 3 tüzük hazırlanmış, bunlardan Doğrudan Ticaret Tüzüğü hala hayata geçirilememiştir (Erçin, 2012: 57).

Yeşil Hat Tüzüğü, KKTC toprakları ile GKRY arasında mal, hizmet ve kişilerin dolaşımı konusunu düzenleyen bir tüzük olup, KKTC'de üretilerek GKRY'de tüketilmek üzere satılacak malların ithal mal muamelesi görmeyeceği ve bunun tersi şekilde gerçekleşecek uygulamanın da ihracat formalitelerine tabi tutulmayacağı hükümlerine sahiptir (Özersay, 2004:51-52). Yeşil Hat Tüzüğü çerçevesinde Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik kalkınmasını teşvik etmeye yönelik olarak düzenlenen Mali Yardım Tüzüğü, 27 Şubat 2006'da Konsey'de onaylanmış ve yaklaşık 140 milyon EURO'luk mali yardımın kullanılması sağlanmıştır (Karluk, 2012:316). Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nün amacı Kıbrıs Türkleri ile AB arasında ticareti yönlendirecek bir yapı oluşturmak olup, bu konuda bazı imtiyazlar getirilmeye de çalışılmış; hatta AB üyeleri 2007 yılında oybirliği ile Komisyonun Doğrudan Ticaret Tüzüğü önerisinin biran önce onaylanması için çalışmaların sürdürülmesini kararlaştırmış, fakat bu konuda hala ilerleme kaydedilememiştir (Erçin, 2012:57).

Kıbrıs'ın yeniden birleşmesi amacı çerçevesinde uygulamaya konan bu tüzükler, KKTC halkını bir parça rahatlatmakla beraber, Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nün fiilen hayata geçirilememiş olması sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanmasını engelleyici bir yapı oluşturmuştur.

4. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNDE 'KIBRIS' FAKTÖRÜ

Bozer'in (2008:11) de belirttiği gibi, 9 Mayıs 1950 yılında ortaya koyulan ve AB'nin temelini oluşturan Schumann Deklarasyonu, oluşturulacak olan ekonomik örgüte demokratik bir yönetim şekline sahip Avrupa Devletleri'nin katılabileceğini oldukça açık bir şekilde ifade etmektedir. Fakat bu konuda Türkiye'nin bir Avrupa ülkesi olup olmadığının yanı sıra, demokratik bir yönetim tarzına sahip olup olmadığı da henüz AB ile ilişkilerinin başlangıcında –Ankara Antlaşması öncesinde- sorgulanmakla kalmamış, Gümrük Birliği sonrasında da gündemdeki yerini korumuştur. Oysa sözde Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla AB'ye üyelik başvurusunda bulunan GKRY için ne Avrupalılığı, ne de demokratik yönetim tarzı

sahipliği bir kez bile gündeme getirilmemiştir. Oysaki GKRY'nin toprakları Asya kıtasında yer almakta ve demokratik yönetim tarzı da tartışmaya açık bir yapı ortaya koymaktadır.

Bulunç'un da (2007:73) belirttiği gibi Kasım 2002 tarihinden itibaren Kıbrıs uyuşmazlığı konusunda Türkiye Hükümetleri'nin uyguladıkları politikalar temel hatalar ve yanlışlar içermekte olup, bu politikaların bir sonucu olarak Türkiye-AB ilişkilerinde ciddi bir tıkanma yaşanmış ve Kıbrıs uyuşmazlığı GKRY-Yunanistan inisiyatifinde tam bir uzlaşmazlığa sürüklenmiştir.

Türkiye'nin AB'ye üyelik heyecanına kapıldığı Gümrük Birliği sonrası dönemde, AB Türkiye'nin bu zaafının farkına varmış ve önce Yunanistan ve sonrasında GKRY'nin baskılarıyla Türkiye ile olan ilişkilerini Kıbrıs ve Ege sorunu boyutunda değerlendirmeye başlamıştır. Bu durum hem Türkiye-AB, hem de KKTC-AB ilişkileri açısından günümüze kadar gelen 'Kıbrıs Sorunu'nun yaratılmasında önemli bir rol oynamıştır. Kıbrıs'da yaşanan süreçle ilgili olarak bir Rum profesörün yazmış olduğu bir makale de hükümetlerin zaafı ve toplumların çekim güçlerinin ne kadar önemli olduğunu çok güzel bir şekilde açıklamaktadır. Nitekim bu makale, AB'nin çekim gücünü kullanarak Türkiye'ye bir sürü tavizler verdirilip Kıbrıs sorununun nasıl çözülebileceğini de ayrıntısıyla anlatmaktadır (Köni, 2008:56).

Aslında Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki yapıcı yaklaşımları Gümrük Birliği sonrasında değil, Gümrük Birliği henüz tesis edilmeden çok önce başlamıştır. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne ulaşabilmek adına Kıbrıs konusundaserilediği yapıcı tutumunu şu şekilde özetlemek mümkündür (Özkan, 1997:153):

i) Yunan vetosu neticesinde Türkiye ciddi tavizler verebileceği imajını yaratmıştır.

ii) Türkiye'nin üyelik görüşmeleri Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında ve Ada'nın tamamı için başvuruda bulunan GKRY ile yürütülmektedir. (Aslında böyle bir ülkenin varlığını Türkiye tanımamaktadır.)

iii) AB ve GKRY ile gerçekleştirilecek görüşmelerde, KKTC ile temas sadece GKRY'nin izniyle kurulabilecektir.

Türkiye'nin AB ile olan ilişkileri Gümrük Birliği Antlaşmasıyla belli ölçüde yeni bir boyut kazanmış olmakla beraber, esas gelişmeler 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin aday ülke statüsünde kabulü sonrası ortaya çıkmış ve etkinliğini artırmıştır. Bu zirve ve bundan sonra gerçekleştirilen Zirvelerde Türkiye ile ilgili konular görüşülürken özellikle bu görüşmelere Türkiye-KKTC ve GKRY arasındaki ilişkilerin şekil verdiği ve süreci geri planda başta Yunanistan olmak üzere bazı Avrupa ve diğer dünya ülkelerinin yönlendirdiği gözlenmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin önüne bir engel olarak çıkarılan Kıbrıs meselesini önce zirveler, sonrasında ilerleme raporları çerçevesinde değerlendirmek, yapmış olduğumuz çalışmanın amacı gereği daha doğru sonuçlar elde etmemize yardımcı olacaktır.

4.1. Zirvelerde Türkiye-AB İlişkileri ve Kıbrıs Yansımaları

1997 Lüksemburg Zirvesi Türkiye'nin AB'ye üyeliğine onay veren kesim için büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Çünkü bu zirve sonucunda içlerinde Kıbrıs'ın da yer aldığı 10 küçük Avrupa ülkesinin de genişleme sürecine dahil edileceği ve Türkiye'nin bu ülkeler arasında yer almayacağı kararına varılmıştır (TCABB, 1997). Fırat'ın (2004b:52) ifadesiyle Türkiye bu karara tepkisini, gündeminde Kıbrıs ve Türk-Yunan ilişkilerinin yer aldığı hiçbir toplantıda bulunmayacağını, AB ile Kıbrıs Rum Yönetimi arasında müzakerelerin başladığı anda da Türkiye-KKTC arasında kısmi

bütünleşme sürecini başlatacağını belirterek göstermiştir. Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde yaşanan bu buzlanma Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edilmesiyle yumuşamaya başlamıştır. Bu sıkıntılı dönemden çıkılmasında, Yunanistan Başbakanı'nın dış politika konusunda yeni bir anlayış belirlemesi ve bu politikayı uygulamaya geçirmesi de önemli bir rol oynamıştır (Fırat, 2004b:52).

Avrupa Parlamentosu 13 Aralık 1995'de Türkiye'nin Gümrük Birliği Protokolü'nü onaylarken Kıbrıs konusunda oy birliği ile şu kararı da almıştır (Özenç, 2012:257): “Türk Hükümeti ve TBMM Kıbrıs'ın bölünmüşlüğüne son vermek için somut adımlar atmalı ve işgal altında tuttuğu Kıbrıs topraklarından çekilmelidir.” Avrupa Parlamentosu bu kararı 19 Eylül 1996 ve 17 Eylül 1998'de de tekrarlamıştır (Özenç, 2012:258-259). Bu bağlamda Kıbrıs'ın Türkiye aleyhine işleyen uluslararası bir sorun haline getirilmesinde 1999'daki Helsinki Zirvesi bir dönüm noktası olmuştur.

1999 Helsinki Zirvesi'nde AB, aday ülkelerden tartışmalı sınırları ve diğer sorunlarını barışçıl yollardan çözmeleri için ‘her türlü çabayı sarf etmelerini’ isteyerek; aday ülkelerin AB'ye tam üye olabilmesi için, herhangi bir AB üyesi devlet ile aralarındaki sorunları çözmelerini bir anlamda şart koşmuştur (TCDB, 1999). Fakat aynı zamanda bu zirve ile Kıbrıs sorununun bir an önce çözümlenmesinin Kıbrıs'ın AB'ye katılımını kolaylaştıracağı belirtilirken, kapsamlı bir çözüme ulaşılsa bile üyelik konusunda bu durumun bir ön koşul olmayacağı kesin bir dille ifade edilmiştir (TCDB, 1999). Türkiye'nin bu zirve ile üye ülke statüsü kazandığı hatırlanacak olursa, AB'nin Türkiye'ye Kıbrıs'la olan ilişkilerine dikkat etmesi yönünde bir mesaj gönderdiği, ama Kıbrıs için bu durumun bir ön koşul olmayacağını da belirtildiği anlaşılır. Bunun anlamı her aday ülke için farklı uygulamalar gerçekleştirilebileceği, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin AB'nin inisiyatifine bağlı olduğudur. Fırat'a göre (2004b:56) bu zirve sonucunda Ege ve Kıbrıs sorunu Türkiye-Yunanistan arasındaki ikili boyuttan çıkarak AB sorunu haline gelmiş ve Türkiye için bu iki konu amaç olmaktan çıkıp, AB hedefine ulaşmada bir araç boyutuna dönüşmüştür. 8 Kasım 2000 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi'nde (KOB) Kıbrıs konusunun kısa vadede çözümü gereken konular arasında yer alması üzerine, Kıbrıs meselesi ile Türkiye'nin adaylığı arasında bir bağlantının bulunmadığının Helsinki Zirvesinde teyit edildiğini belirten Türkiye tarafından itirazda bulunulmuştur. 4 Aralık 2000 tarihli KOB'nde bu konu ön şart olmaktan çıkarılarak, “Güçlendirilmiş Siyasal Diyalog ve Siyasi Ölçütler” başlığı altına alınmıştır (Fırat, 2004:60).

2000 Nice Zirvesi'nde Kıbrıs'daki Türk ve Rum kesimlerinin temsilcileri arasında gerçekleştirilen görüşmeler sevindirici olarak kabul edilirken (Dura ve Atik, 2007:560), 2001 Laeken Zirvesi'nde 2004 yılından önce AB'ye tam üye olabilecek adaylar arasında Kıbrıs Rum Kesimi'nin de adı geçmekte ve Türkiye'nin üyelik için belirlenen siyasi kriterlere uyma yolunda özellikle Anayasası'nda yaptığı son değişikliklerle önemli mesafe aldığı belirtilerek, bu durumun Türkiye'yle üyelik müzakerelerinin açılması olasılığını yakınlaştırdığına vurgu yapılmaktadır (ABGS, 2014a).

3 Kasım 2002'de Türkiye'de yapılan genel seçimler sonrasında, uzun süredir devam eden koalisyon hükümetleri yerine, ülkede yeniden tek partili döneme geçilmesi ile Kıbrıs sorununda yeni bir döneme girilmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs politikasında gerçekleştirdiği radikal değişiklikler hem Türkiye Cumhuriyeti hükümeti içerisinde, hem cumhurbaşkanlığı nezdinde, hem de KKTC'de farklı seslerin

yükselmesine sebep olarak, bu karışıklık içerisinde GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla AB'ye üyeliğinin sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

2002 Brüksel Zirvesi'nde yılsonuna kadar Kıbrıs'da sorunun çözülmesi, aksi takdirde Türkiye-AB ilişkilerinde sürecin değişmeyeceği tekrarlanmaktadır (TCDB, 2002).

2003 Selanik Zirvesi'nde birleşik bir adanın en iyi çözüm yolu olacağı ve bu konuda özellikle Türkiye ve Kıbrıs Türk kesiminin çözüm için adım atması beklendiği vurgulanmakta ve Helsinki Sonuçları uyarınca, bu önceliklerin yerine getirilmesinin Türkiye'ye AB üyeliği yolunda destek olacağından bahsedilmektedir (ABGS, 2014a).

AB içinde yer alan GKRY ve Yunanistan sayesinde, AB-Türkiye ilişkilerini belirleyen ve bu ilişkilere yön veren en önemli kriter 'Kıbrıs Meselesi' olmuştur. Bu kriterin öne çıkmasında ise 17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirve Kararı'nın önemi çok büyüktür.

17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesi'nin 19. maddesinde Türkiye'den, üyelik müzakereleri başlamadan, Ankara Antlaşmasını 10 yeni AB üyesini de kapsayacak şekilde güncellemesi istenmiş ve bu kapsamda Türkiye Uyum Protokolü olarak da adlandırılan Ek Protokolü onaylamış ancak bu onayın GKRY'yi tanıma anlamına gelmediğini vurgulayan bir deklarasyon yayınlamıştır (Kasım, 2007:65). Türk Hükümeti'nin imzaladığı Ek Protokol, AB'nin ısrarla vurguladığı gibi 'Gümrük Birliği'nin Ek Protokolü' olmayıp, Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (yani bugünkü Avrupa Birliği) Arasında Bir Ortaklık Yaratın Antlaşma'nın (Ankara Antlaşması'nın) 'Eki' olarak tanımlanmıştır (Bulunç, 2007:101). Türkiye'nin bu deklarasyonuna karşı AB Daimi Temsilciler toplantısında Türkiye'den 'Kıbrıs Cumhuriyeti' ni tanıması ve Türkiye'den liman ve havaalanlarını Rum Kesimi ulaşım araçlarına açması da istenmekte ve bu durumun gerçekleşmemesinin bütün müzakereleri etkileyeceği belirtilmektedir (Kasım, 2007:66). Ayrıca, katılım süreci üzerinde yansımaları olan çözülmemiş anlaşmazlıkların gerektiği takdirde çözüm bulunması amacıyla Uluslararası Adalet Divanına taşınacağına dair görüş de bu zirvede teyit edilmektedir (ABGS, 2014a). Anlaşmazlıklar kapsamında ele alınacak konular ise, Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekatı ile KKTC'deki mülkler konusunda kayıplara uğradığını belirten GKRY vatandaşlarının davalarıdır.

15-16 Haziran 2006 Brüksel Zirvesi'nde iyi komşuluk ilişkileri taahhüdü de dahil olmak üzere Kopenhag siyasi kriterlerinin tamamen yerine getirilmesinde ilerleme kaydedilmesi ve bu çerçevede, sorunların barışçı yollarla çözümünü olumsuz etkileyecek tüm faaliyetlerden kaçınılması gerektiğinden bahsedilmektedir (ABGS, 2014a). Bu zirve sonucunda Kıbrıs meselesine tekrar gönderme yapılmakta ve Türkiye barışçı tutum izlemesi yönünde uyarılmaktadır.

11 Aralık 2006 tarihinde Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihlerinde AB Zirvesinde onaylanan karar gereğince; Türkiye'nin Ortaklık Anlaşmasına Ek Protokol'ü tamamen uyguladığı Komisyon tarafından teyit edilinceye kadar, Türkiye'nin GKRY'ye yönelik kısıtlamalarıyla bağlantılı sekiz fasılda müzakerelerin açılmamasını ve hiçbir fasılın geçici olarak kapatılmaması şart koşulmaktadır. GKRY'ye kayıtlı olan ya da son uğradığı liman GKRY olan gemiler ve uçaklar ile mülkiyeti veya gemi yönetimi GKRY'ye ait olan yerli/yabancı uyruklu tüm gemilere yönelik bu kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu sekiz fasıla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır. Bu 8 fasıl şunlardır: Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma

Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Balıkçılık, Taşımacılık Politikası, Gümrük Birliği ve Dış İlişkiler (ABGS, 2014a).

14 Aralık 2007 Brüksel Zirvesi'nde Konsey'in 11 Aralık 2006 tarihli sonuçları hatırlatılarak, Türkiye'nin Ortaklık Antlaşmasına Ek Protokolü ayırım gözetmeksizin bütünüyle uygulaması yükümlülüğünü yerine getirmemiş olduğu ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile ilişkilerini normalleştirme yönünde ilerleme kaydetmediği ve bu konularda hızlı bir ilerleme kaydedilmesi beklendiği üzerinde durulmaktadır (ABGS, 2014a).

2008 yılından itibaren gerçekleştirilen zirvelerde Türkiye ve Kıbrıs bağlamında alınmış olan hükümlere rastlanmamaktadır. Bu tarihten itibaren Türkiye-AB ilişkileri ve bu ilişkilerde Kıbrıs meselesinin yansımaları, AB'nin düzenlediği Türkiye İlerleme Raporları'nda yer almaya başlamıştır.

4.2. İlerleme Raporlarında Türkiye-AB İlişkileri ve Kıbrıs Yansımaları

17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesi'nde AB devlet ve hükümet başkanlarının aldığı karar doğrultusunda Türkiye'nin Kopenhag Siyasal Kriterleri'ni yeterli düzeyde sağladığı kabul edilerek, 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'ta yapılan Hükümetlerarası Konferans ile Türkiye-AB tam üyelik müzakerelerine geçilmesi kararlaştırılmıştır (TCABB, 2016). Aslında Türkiye bu Müzakere Çerçeve Belgesi'ni imzalayarak AB ile ilişkilerinde yeni bir dönemin başlamasına vesile olmuştur.

Katılım müzakereleri, Türkiye'nin AB Müktesebatını ne kadar sürede kendi iç hukukuna aktarıp, yürürlüğe koyacağını ve etkili bir şekilde uygulayacağını belirlediği süreçtir. AB Müktesebatı ise AB hukuk sistemine verilen ad olup, AB'yi kuran ve daha sonra eklenen tüm anlaşmaları ve tüm Topluluk organlarının çıkardıkları mevzuatları ifade etmektedir (TCABB, 2016). Katılım Müzakereleri Fasılları bu müktesebat çerçevesinde 35 başlık altında toplanmış ve bu 35 Fasil günümüze gelene kadar bazen müzakerelere açılmış, bazen de görüşmeler anlaşma ile sonuçlandığında geçici olarak kapatılarak Türkiye-AB ilişkileri hep gündemde kalmıştır (Polat, 2013:185-191). Türkiye'nin tam üyeliğe kabulü için bu çerçeve belgesinde yer alan 35 fasılın hepsinin kabul edilmesi gerekmekte ve fasıllar kapatılmış olsa bile AB'nin bu fasılları yeniden açarak güncelleme isteyebileceği hükmü bu belgede açıkça ifade edilmektedir (Çomak, 2008:46). Bu hüküm Türkiye'nin aleyhine gerçekleşebilecek her türlü işlemi bünyesinde barındırmakta ve AB'nin Türkiye'yi tam üyelik süreci adına oyalamasını da kolaylaştırmaktadır.

Bu bağlamda, 1998 yılından itibaren AB tarafından düzenlenen ve Kıbrıs konusunun şekillendirdiği Türkiye-AB ilişkileri, İlerleme Raporları çerçevesinde değerlendirilmektedir (ABGS, 2014b).

1998 İlerleme Raporu'nda BM kararlarına uygun biçimde Kıbrıs sorununa adil ve hakça bir çözüm bulunması için Türkiye'nin özel ilişkilerini kullanması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca Kıbrıs limanlarından gelen gemilere Türk limanlarında uygulanan muamele ve denizcilik emniyeti ile ilgili konularda da Türkiye'nin sıkıntılı davrandığı ve uluslararası sözleşmeleri (MARPOL ve SOLAS ve bunları tadil eden protokollere katılma planları gibi) onaylamış olmakla beraber, ilgili diğer uluslararası sözleşmeler açısından durumun daha fazla açıklığa kavuşturulması gerektiği belirtilmektedir. Türkiye'nin Kıbrıs sorununa ilişkin tavrı da, hem BM kararlarına, hem de Avrupa Birliği'nin sık sık tekrarladığı pozisyonuna aykırı olarak değerlendirilmektedir.

1999 İlerleme Raporu'nda 1996 yılında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM), Kuzey Kıbrıs'taki emlakına erişim imkanından mahrum edilmiş olan bir Kıbrıslı Rum kadının (Bayan Loizidou) davasında Türkiye aleyhine aldığı karara ve ödenmesi gereken tazminata ve AİHM'e intikal eden diğer davalara değinilmektedir. Kıbrıs'a hizmet veren ve Kıbrıs'ta kayıtlı gemilerin Türk limanlarında gördüğü muamelenin rahatsızlık verici olduğu belirtilmektedir. Türkiye'nin, Ege'deki sınır antlaşmazlığı, Kıbrıs ve demokratikleşme süreci gibi hassas konularda AB'yle siyasî diyalog içine girmeyi reddetmesi hem BM kararlarıyla hem de AB'nin tavrıyla uyumsuz olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'nin KKTC'ye gerçekleştirilen müdahalenin 25. yıldönümü kutlamalarına hükümet nezdinde katılması ise Türkiye ile KKTC arasındaki politik ve ekonomik bağları güçlendirmek için gerçekleştirilen bir eylem olarak görülmekte ve tasvip edilmemektedir.

2000 İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin garantör olarak, Kıbrıs sorununa BM himayesi altında kapsamlı bir çözüm bulunması için her türlü gayreti göstermeye devam etmesi gerektiği vurgulanırken, AİHM'in vermiş olduğu kararın yerine getirilmemiş olmasının hiç görülmemiş bir olay olduğu ve bu karara uyulması gerektiği ısrarla ifade edilmektedir. 1999 İlerleme Raporu'nda da belirtildiği gibi, Kıbrıs ticaretine hizmet eden ve Kıbrıs sicilinde kayıtlı gemiler üzerinde Türkiye'nin uyguladığı kısıtlamaların kaldırılmadığı ve kıyı ticaretinin Türk bayraklı gemilerle sınırlı kaldığı da esefle kınanmaktadır. Bu ilerleme raporundan anlaşılmaktadır ki; Türkiye'nin aday ülke statüsünü elde etmesi Kıbrıs konusunun çözümüyle birebir bağlantılıdır.

2001 İlerleme Raporu'nda Türk Hükümeti'nin BM Genel Sekreterinin Kıbrıs sorununun kapsamlı bir çözüme kavuşturulması konusundaki gayretlerini desteklediğini belirtmesine rağmen, Kıbrıs Türk Toplumunu liderinin uzlaşma görüşmelerinden çekilme kararını anlayışla karşıladığını açıklamasının bir terslik olduğu belirtilmektedir. Türkiye'den bu konuda somut adımlar beklendiği de vurgulanmaktadır. Türkiye'nin, Kıbrıs ile ticarete kullanılan gemiler ile Kıbrıs siciline kayıtlı gemilere uyguladığı kısıtlamaları kaldırmadığı ve Türkiye ile Kıbrıs arasında bir serbest ticaret antlaşması imzalanmasına ilişkin herhangi bir gelişme kaydedilmediği de ifade edilmektedir. Ayrıca Türkiye-AB ilişkileri açısından ortaklığın öncelikleri olan insan hakları, Kıbrıs ve sınır antlaşmazlıklarının barışçıl yollarla halli gibi kilit konularda ilerleme sağlanmasının bir zorunluluk olduğu da özellikle vurgulanmaktadır.

2002 İlerleme Raporu'nda en çok üzerinde durulan konular iki başlık altında değerlendirilebilir: (i) Kıbrıs bandıralı ve Kıbrıs ile ticarete kullanılan gemilere uygulanan mevcut kısıtlamaların kaldırılması ve (ii) Türkiye ile Kıbrıs arasında bir serbest ticaret antlaşmasının halen imzalanmamış olması.

2003 İlerleme Raporu'nda 2002 yılı ilerleme raporunda da ifade edilen 2 konu öncelikli olarak yer almıştır. Ayrıca Türkiye'nin, Kıbrıs'ın kuzey kesimi ile gerçekleştirdiği gümrük birliği çerçevede antlaşmasının uluslararası hukuka aykırılığı vurgulanmaktadır.

2004 İlerleme Raporu'nda da Türkiye'nin Kıbrıs bandıralı ve Kıbrıs ile ticarete kullanılan gemilere uygulanan mevcut kısıtlamaları kaldırmadığı belirtilmektedir. Fakat Türkiye Gümrük Birliği hükümleri kapsamındaki ülkeler listesine Kıbrıs'ı ekleyen yeni bir kararname yayımlayarak AB'nin en önemli isteklerinden bir tanesini gerçekleştirmiştir. Annan Planı'na Türkiye tarafından verilen destekten

övgüyle bahsedilmektedir. Ayrıca bu raporda ilk kez kayıp Kıbrıs'lı Rumlar ve Kuzey'de yaşayan Kıbrıs'lı Rumların eğitim hakkı konusu da gündeme getirilmiştir.

2005 İlerleme Raporu'nda hakların ve malların yerlerinden edilmiş Kıbrıslı Rumlara iadesine dair konuların hala çözümlenmediğinden ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünün imzalanmadığından bahsedilmektedir. Aynı şekilde diğer raporlarda da öncelikli olarak değinilen Kıbrıs bandıralı gemi veya uçaklara yönelik kısıtlamalardan kaynaklanan malların serbest dolaşımına ilişkin mevcut engeller ve Kıbrıs ve Malta'nın AB-NATO stratejik işbirliğine iştirak etmesini engellemeye devam eden tutum eleştirilmektedir. Ayrıca Türkiye Kıbrıs'ın Wassenaar antlaşmasına katılımına da halen karşı çıkmaktadır. En önemlisi de Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti de dahil olmak üzere tüm yeni Üye Devletleri kapsayacak şekilde AB ile Ortaklık Antlaşması'nı genişleten Uyum Protokolünü imzalarken Kıbrıs'ı tanımadığını belirten bir deklarasyon yayınlamış ve AB tarafından yayınlanan karşı deklarasyonda tüm AB üyesi ülkelerin tanınmasının katılım sürecinin gerekli bir parçası olduğu bu raporda vurgulanmıştır. Hatta AB Türkiye'den Kıbrıs'la ikili ilişkilerini '*normalleştirmesini*' de isteyerek, yeni bir kavramı ve içeriği bu raporla Türkiye-AB ilişkilerine yansıtılmaktan geri kalmamıştır (Bu kavrama 2007 Brüksel Zirvesi'nde de rastlanmaktadır).

2006 İlerleme Raporu'nda AB Konseyi, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yönelik kısıtlamaları nedeniyle, müzakerelerin sekiz fasılda açılmamasına ve Komisyon tarafından Türkiye'nin Ortaklık Antlaşmasına Ek Protokolü tam olarak uyguladığı teyit edilinceye kadar bütün fasılların geçici olarak kapatılmamasına karar vermiştir. Kıbrıs bayrağı taşıyan veya uğradığı son liman Kıbrıs'ta olan gemi ve uçakların taşıdığı malların serbest dolaşımı üzerindeki sınırlamalar devam ettiği müddetçe, Türkiye'nin Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestliği, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Balıkçılık, Taşımacılık Politikası, Gümrük Birliği ve Dış İlişkiler fasıllarına ilişkin mükteşebatı bütünüyle uygulayabilecek konumda olmayacağı ifade edilmektedir. Bu çerçevede AB, Türkiye'den, Kıbrıs'a yönelik ulaştırma alanındaki kısıtlamalar da dahil, malların serbest dolaşımını sınırlandıran bütün kısıtlamaların kaldırılmasını istemiştir. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti dahil tüm üye ülkelerle ikili ilişkilerin *normalleştirmesi* isteğine bu raporla süreklilik kazandırılmaktadır. Bu arada AB temsilcileri Türk Hükümetine sık sık Ek Protokolün uygulanmasının yasal bir yükümlülük olduğunu ve Kıbrıs Türk Toplumunun durumuyla ilişkilendirilmemesi gerektiğini de hatırlatmaktan geri kalmamışlardır. Türkiye'nin Kıbrıs'ın OECD gibi bazı uluslararası kuruluşlara üyeliğini ve Wassenaar Antlaşması çerçevesinde Silah İhracı ve Çift Kullanımlı Mallara ilişkin Davranış İlkeleri Rehberi konusundaki düzenlemeye katılımını veto etmeye devam etmesi ve Kıbrıs ve Malta'nın AB-NATO stratejik işbirliğine katılımını engellemeyi sürdürmesi de eleştirilmektedir.

2007, 2008, 2009, 2010, 2011 ve 2012 İlerleme Raporları ortaya koydukları sonuçlar açısından birbirine çok benzemektedir. Aralık 2006 tarihli Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi takip eden dönemde Türkiye'de Ek Protokolün uygulanması yolunda herhangi bir ilerleme kaydedilmediğini belirtmektedir. Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yönelik kısıtlamaları ile bağlantılı sekiz fasılda müzakerelerin açılmayacağı ve Ortaklık Antlaşmasına Ek Protokolün Türkiye tarafından tamamen uygulandığı Komisyonca teyit edilinceye dek hiçbir fasılın geçici olarak kapatılmayacağı vurgulanmaktadır. GKRY'nin Türkiye aleyhine açtığı davada, kayıp kişiler konusu ve Kıbrıs'ın kuzeyinde devamlı olarak

yaşayan Kıbrıslı Rumların mülkiyet haklarına ilişkin kısıtlamalar konusunun hala sonuçlanmadığı da vurgulanmaktadır. Türkiye'nin Kıbrıs'ın OECD gibi bazı uluslararası kuruluşlara üyeliğini ve Wassenaar Antlaşması çerçevesinde Silah İhracı ve Çift Kullanımlı Mallara ilişkin Davranış İlkeleri Rehberi konusundaki düzenlemeye katılımını veto etmeye devam etmesi ve Kıbrıs ve Malta'nın AB-NATO stratejik işbirliğine katılımını engellemeyi sürdürmesi de eleştirilmektedir.

2013 İlerleme Raporu'nda 11 Aralık 2006 tarihinde Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi gereğince, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yönelik kısıtlamaları ile bağlantılı sekiz fasılda müzakerelerin açılmayacağı ve Ortaklık Antlaşmasına Ek Protokolün Türkiye tarafından tamamen uygulandığı Komisyonca teyit edilinceye dek hiçbir fasılın geçici olarak kapatılmayacağı vurgulanmaktadır. Fakat bu raporda 2006'dan itibaren düzenlenmiş olan raporlardan farklı olarak, yukarıda da belirtilen sekiz fasılda Türkiye'nin sınırlı ya da iyi düzey olarak ifade edilen gelişmeler elde ettiği vurgulanmaktadır. Sıkıntılı fasıl olarak değerlendirilen fasıl ise ağırlıklı olarak Taşımacılık Politikası fasılı olarak belirlenmiştir. Kıbrıs'ın kuzeyinde devamlı olarak yaşayan Kıbrıslı Rumların mülkiyet haklarına ilişkin kısıtlamalar ve kayıp kişiler konusunun hala sonuçlanmadığı da vurgulanmaktadır. Fakat Türkiye'nin, Kayıp Kişiler Komitesine Kıbrıs'ın kuzeyinde bulunan çitle çevrili askeri bir bölgeye daha fazla giriş izni vermesi memnuniyetle karşılanırken, GKRY'nin AB Dönem Başkanlığını yürüttüğü 2012 yılının ikinci yarısında AB'nin hiçbir deklarasyonuna veya beyanına katılmamış olması ise eleştirilmektedir.

2014 İlerleme Raporu'nda yer alan açıklamaların da önceki Raporlar'da sunulan açıklamalardan farklı olmadığı gözlenmektedir. AB ile Türkiye arasındaki güçlendirilmiş siyasi diyalogun bu dönemde de devam ettiği vurgulanmaktadır. Ama Türkiye'nin Kıbrıs sorununa BM çerçevesinde adil, kapsamlı ve kalıcı bir çözüm bulmayı amaçlayan müzakerelere aktif olarak destek vermesinin beklendiği de satır aralarında yer almaktadır. GKRY'de kayıtlı olan veya son uğradığı liman GKRY'de olan gemiler ve uçaklar ile mülkiyeti veya gemi yönetimi GKRY'ye ait olan yerli/yabancı uyruklu tüm gemilere yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece AB'nin Taşımacılık Politikası'na ilişkin fasıl kapanmayacaktır. Ek olarak kayıp kişiler konusu ve Kıbrıs'ın kuzeyinde yerlerinden olmuş veya devamlı olarak yaşayan Kıbrıslı Rumların mülkiyet haklarına ilişkin kısıtlamalar konusu da hâlâ çözüm beklemektedir.

4.3. Zirve Kararları ve İlerleme Raporlarının Genel Değerlendirmesi

Zirve kararlarından genel olarak anlaşılacağı üzere 'Kıbrıs meselesi', Türkiye'nin AB'ye aday ülke olarak kabul edildiğinin açıklandığı Helsinki Zirvesi ile AB gündemine yerleşmiş, Kıbrıs'ın tam üyelik statüsü kazandığı 2004 yılında gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi ile de gündemdeki sürekliliğini kazanmıştır. İncelenen zirveler çerçevesinde AB'nin Kıbrıs temelli taviz taleplerine sıklıkla rastlanmasına rağmen, Türkiye'ye tam üyelikle ilgili bir tarih asla verilmemiş, hatta bu konuda en ufak bir imada dahi bulunulmamıştır.

1998 yılından, Türkiye ile AB arasında tam üyelik görüşmelerinin başladığı 2005 yılına kadar (Kıbrıs Cumhuriyeti AB'ye tam üye olarak katılana kadar) AB'nin düzenlediği Türkiye İlerleme Raporları dikkatle incelendiğinde, sürekli Türkiye'nin Kıbrıs konusunda çözüm üretici bir rol oynaması gereğinden bahsedildiği dikkat çekmektedir. Türkiye'nin aday ülke olduğunun açıklanması ve Kıbrıs'ın

tam üyeliği sonrasında ise, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıması, hava ve deniz ulaşımını Kıbrıs bandıralı gemilere açması yönünde talepler üzerinde durulmaya başlandığı görülmektedir. Bu taleplere Türkiye'nin AB ile ilişkilerini normalleştirilmesi gereği gibi bazı taleplerinde eklendiği dikkat çekmektedir. Kıbrıs odaklı olan bu ilave talepler, kayıp kişiler, Kıbrıslı Rumların mülkiyet haklarına ilişkin kısıtlamalar, Türkiye'nin, Kıbrıs'ın OECD gibi bazı uluslararası kuruluşlara üyeliği, Wassenaar Antlaşması çerçevesinde Silah İhracı ve Çift Kullanımlı Mallara ilişkin Davranış İlkeleri Rehberi konusundaki düzenleme ve Kıbrıs'ın AB-NATO stratejik işbirliğine katılımını engelleyici tutumunu düzeltmesi yönünde kendisini göstermektedir. Türkiye'nin tam üyelik görüşmelerinin başladığı 3 Ekim 2005 tarihinden itibaren de bu talepler Türkiye için AB tarafından belirlenmiş olan fasılların değerlendirilmesinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. 2006-2012 dönemini kapsayan süreçte bu istekler Türkiye'nin üyelik müzakereleri için belirlenen fasıllardaki gelişmeleri engelleyici rol üstlenmiştir. En çok üzerinde durulan konu da Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıyarak hava ve deniz ulaşımını Kıbrıs bandıralı gemilere açması yönündeki talepler olmuştur. Bu kapsamda; Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yönelik kısıtlamaları ile bağlantılı sekiz fasılda müzakerelerin açılmayacağı ve Ortaklık Antlaşmasına Ek Protokolün Türkiye tarafından tamamen uygulandığı Komisyonca teyit edilinceye dek hiçbir fasılın geçici olarak kapatılmayacağı hükme bağlanmıştır.

Tam üyelik müzakereleri başladıktan sonra en ilımlı ilerleme raporu ise 2013 yılında yayınlanan rapor olmuştur. Bu raporda Türkiye'nin belirlenen müzakere fasılları açısından gösterdiği gelişmeler olumlu olarak değerlendirilmekte, fakat bu anlamda yine somut bir gelişme dile getirilmemektedir. Kıbrıs konusunda Türkiye'ye uygulanan baskı bu raporda çok yoğun hissedilmemekte, ancak AB'nin Türkiye üzerinde yeni bir yaptırıma gitmek için bir politika değişikliğine gireceği yönünde sinyaller verdiği gözlenmektedir.

4.4. Kıbrıs Gerçekten Zayıf Halka Mı?

Demirtaş Bağdonas (2007:17) Türkiye'nin iki vazgeçilmez davasından birisinin Kıbrıs, diğerinin Batı'ya ya da Avrupa'ya yönelim davaları olduğundan bahseder. Türkiye-AB ilişkilerinin yaklaşık yarım yüzyıllık hikayesi bu tanımlamanın ne kadar doğru olduğunu teyit etmektedir. Bu çalışmanın tamamında dikkat çekilen gelişmeler bu vazgeçilmezliğin önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Fakat ne yazık ki bu davaların her ikisi de henüz sonuçlandırılmamış ve TR-AB ilişkilerinde son aşama gerçekleşmemiştir.

Türkiye'nin AB ile bütünleşme sürecinde gösterdiği özveri, bu sürecin her aşamasında farklı engellerle kesintiye uğramak zorunda kalmıştır. AB ile Türkiye arasında ortaklık yaratan Ankara Antlaşmasının imzalandığı 1963 yılından (hatta 1959'daki ilk başvurudan) itibaren ülkenin ekonomik yetersizliği üzerine kurgulanan bu engeller, zamanla Türkiye'deki konjonktürel olaylarla bağlantılı engeller şeklinde farklılaşma göstermeye başlamıştır. İlk engellerde ekonomik ağırlık dikkat çekerken, yeni versiyon engellerde hukuki ve siyasi yapı ön plana çıkmaktadır. İnsan hakları, demokrasi, temel özgürlükler, Kürt/Ermeni meseleleri, hatta AB'ye uyum gibi çeşitli başlıklar altında sunulan bu engeller, Türkiye-AB ilişkilerini bugünkü çözümsüzlük sürecine taşımıştır.

Kıbrıs meselesi de hem siyasi, hem de hukuki boyutuyla yeni versiyon engeller içerisinde yer almaktadır. Bu nedendir ki; Türkiye-AB ilişkilerini Kıbrıs sorununu ele alarak değerlendiren araştırmacıların pek çoğunun aynı fikirde olduğu görülmektedir: Kıbrıs, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecindeki tek engel olmasa da (Akgül Açıkmeşe ve Triantaphyllou, 2012:565); muhtemelen en önemli engeldir. Bu konuda AB'nin içinden gelen bir sesi değerlendirmek gerekirse, Yunanistan'ın eski Başbakanı Yorgo Papandreu Ocak 2011'de, Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunmadan Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşmeyeceğini ilan ederek AB'nin duygularına tercüman olmaktan çekinmemiştir (Usul, 2014:296).

Ferguson (2013:362) Türkiye-AB tam üyelik sürecinde Kıbrıs'ın önemli bir sorun olduğunu onaylarken; bu görüşe katılan Suvarierol (2003:55) ise çözümün Atina ve Ankara'ya bağlı olduğunu altını çizmektedir. Eralp (2009:166) Kıbrıs ile ilgili olarak yaşanan gelişmelerin AB, ABD, BM, Yunanistan gibi uluslararası aktörler eliyle yaratılarak, Türkiye ile AB arasında soğuk savaşa sebep olduğunu ve üyelik sürecini boş yere uzattığını ifade etmektedir. Aydın Düzgit ve Keyman'da (2012:3) benzer bir bakış açısıyla Türkiye'nin üyeliğini bloke etmek isteyen AB'nin Kıbrıs meselesini kullandığını belirtmektedir.

Kıbrıs, Türkiye'nin AB ile gerçekleştirilmesi umulan üyelik sürecinde Türkiye üye olana kadar dile getirilmeye devam edilecek bir zayıf noktadır. Her ne kadar bu üyeliğin önünde tek engel olmasa da en çok ses getiren engel olarak dikkat çekmektedir. Meseleye yerel aktörler yanında global aktörlerinde karışmış olması bu konunun popülaritesini artırmakta, ayrıca bu durumhem Türkiye-AB ilişkilerini, hem de Kıbrıs meselesinisıkıntılı bir yapıya sokmaktadır.

5. SONUÇ

Kıbrıs'da yaşanan yerel bazlı anlaşmazlıkların uluslararası arenaya taşınmasıyla ortaya çıkan ve bugünlere dallanıp budaklanarak gelen 'Kıbrıs Meselesi' hem KKTC için hem de Türkiye için oldukça zorlu bir sürecin temellerini atmıştır. Bu süreci GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla AB'ye tam üye statüsündeki kabulü izlemiş ve sonrasında Türkiye hem KKTC için ekonomik ve siyasi yaptırımlar peşi sıra gelmeye başlamıştır. GKRY'nin AB'ye üyeliği sonrasında KKTC halkı ekonomik ambargolarla yüzleşmek zorunda bırakılırken; Türkiye AB ile tam üyelik sürecinde eskisinden daha büyük bir çıkmazın içerisine sürüklenmiştir. Ayrıca uluslararası arenadaki siyasi baskılar KKTC'nin ekonomik bir darboğaza girmesine sebep olurken; AB'nin yanına BM'yi de alarak Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci üzerinde gerçekleştirdiği şartlı siyaset, soğuk savaşın etkilerini hissettirmiştir.

Türkiye ile AB arasında yaşanan bu soğuk savaş son yıllarda gerçekleşen söylemlerde bir miktar askıya alınmış gibi görünmekle beraber; AB'nin hazırladığı Türkiye İlerleme Raporlarında gündem tutmaya devam etmektedir. 2014 tarihli son İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin AB ve BM çerçevesinde Kıbrıs Meselesinin adil ve kapsamlı bir şekilde çözümü için gerçekleştirilen müzakerelere aktif bir şekilde destek vermesi gereğinden bahsedilmektedir. Aynı Raporda Türkiye'den GKRY'nin gemi ve hava taşıtlarına yönelik gerçekleştirilen kısıtlamaların kaldırılması, kayıp kişiler, Kıbrıslı Rumların mülkiyet hakları gibi konularda çözüm yaratılması beklenmektedir. Ayrıca Türkiye'nin GKRY'nin hava ve deniz ulaşımına yönelik kısıtları kaldırması durumunda Taşımacılık Politikası'na dair fasılın kapanmayacağı

belirtilmektedir. Kısaca AB aba altından sopa göstererek Kıbrıs meselesini üyelik sürecinde bir kriter olarak dayatmaya devam etmektedir.

Aslında Kıbrıs Meselesi, bir başka açıdan daha Türkiye'nin AB'ye üyeliğini belirsiz bir tarihe ertelemektedir. Türkiye'yi bir Asya ülkesi olarak tanımlayan AB zihniyeti, GKRY'yi bir Asya ülkesi olmasına rağmen içerisine almıştır. Yine Türkiye'yi demokratik yetersizlikleri nedeniyle kabule yanaşmak istemeyen aynı zihniyet, demokratik yetersizliği had safhada yaşadığı ispatlanmış olan bu ülkeyi tam üye olarak onurlandırmaktan çekinmemiştir. İşte bu nedenlerdir ki Kıbrıs Türkiye'nin AB üyeliğinin önündeki 'zayıf halka' dır.

Süreci bir de Türkiye'nin izlediği Kıbrıs Politikası açısından ele almak konuyu farklı bir bakış açısıyla değerlendirmemizi sağlayabilir.

Türkiye'nin Kıbrıs konusunda izlediği politika, özellikle Türkiye Gümrük Birliği'ne imza attıktan sonra kendi içerisinde pek çok çarpıklığa sebep olmuştur. Özellikle Kıbrıs Rum kesiminin 1990 yılında AB'ye (o zaman için AET) Kıbrıs Cumhuriyeti adına yapmış olduğu üyelik başvurusunda Türkiye'nin ağırlığını yeterince koyamaması, Garantörlük Antlaşması'nın hükümlerini lehine kullanamaması en büyük hata olmuştur. Gümrük birliği sonrasında da, Kıbrıs'ın tam üyeliğini, hazırlanan Ek Protokol'e imza atarak onaylaması, ama Kıbrıs Rum Kesimi'ni devlet olarak tanımayacağını belirtmesi de büyük çelişkidir. Ayrıca; iki topluluk arasında uzlaşma sağlamak için oluşturulan Annan Planı çerçevesinde gerçekleştirilen referandumda, Türk kesiminin "evet", Rum kesiminin "hayır" sonucunu Birleşmiş Milletler ve AB önünde iyi bir koz olarak kullanamamış olması da büyük bir kayıp olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda Türkiye'nin 1960'lardan itibaren 50 yıldan fazla bir süredir Kıbrıs konusunda uyguladığı çelişkili politikalar AB-Türkiye ilişkilerini bugünkü konumuna taşımıştır.

Kıbrıs konusunda AB'nin Rum kesimine yönelik yakın tutumu oldukça dikkat çekicidir. 1960 Anayasası'na ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran Londra ve Zürih Antlaşmaları'na rağmen yasal olmayan uygulamalarla Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla GKRY'nin AB'ye tam üye olarak kabulü bu tutumun en önemli göstergesidir. Fakat bu konuda tek suçlu olarak AB'yi görmek sorunun küçümsemesi olacaktır. Çünkü Türkiye bu konuda ne kendisini, ne de KKTC'yi AB nezdinde iyi temsil edememiş ve konuyu uluslararası platformda iyi bir şekilde anlatamamıştır. Bu taktik hataları Türkiye AB arasında imzalanan Gümrük Birliği Antlaşması ile başlayıp, GKRY ve AB arasında imzalanan tam üyelik antlaşması ile doruk noktasına ulaşmıştır. Şimdi de bu yapı Türkiye AB tam üyelik sürecinin önündeki en önemli engel olarak ortaya çıkmaktadır. Nihayetinde GKRY'nin AB'ye üyeliği ile Yunanistan'ın AB içerisindeki söz hakkı ikiye katlanmıştır.

Bu bağlamda Kıbrıs Meselesi'ne bir çözüm önerisi oluşturmak adına, sorunu şu andaki konumuna taşıyan uluslararası kuruluşların çözüm sürecinde sadece gözlemci olarak yer almasının en sağlıklı yol olacağını vurgulamak gerekir. Uluslararası örgütlerin, başta AB ve BM olmak üzere, tarafsız bir şekilde hareket ederek baskıcı tutumlarını bir tarafa bırakmaları bu konuda atılabilecek ilk önemli adım olacaktır. İkinci aşamada da uluslararası kuruluşların önderliğinde iki tarafın sağduyu sahibi liderlerinin bir araya gelerek özgür iradeleri ve objektif bakış açılarıyla hareket edebilecekleri bir çözüm platformunun oluşturulması sağlanmalıdır. Bu bağlamda KKTC'nin kuruluşu öncesi ve sonrasında yaşanan sancılı hem KKTC, hem de Türkiye açısından unutulmasının mümkün olması söz konusu

olamayacağından, görüşmelerin direnç noktasının KKTC'nin tanınması olarak belirlenmesi bir zorunluluktur. Bu nedenledir ki, empati yapılarak GKRY'ye de aynı fırsatın verilmesi ve Ada'da iki eşit egemen devlet temelinde bir siyasi yönetim şeklinin oluşturulması en rasyonel çözüm önerisi olarak görülmektedir.

Son olarak belirtmek gerekir ki, Türkiye AB ilişkilerinin tam üyelikle sonlanacağı garantisini AB tarafından hiçbir şekilde verilmemiştir. Ankara Antlaşması'nın 28. maddesi bunu net bir şekilde dile getirmektedir: “Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlerin tümünün Türkiye'ce üstlenilebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler” (TCDB, 2015b). Bu açıdan unutulmamalıdır ki; Kıbrıs Meselesi çözümlerse de Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği konusu belirsizliğini korumaya devam edecektir.

5. KAYNAKÇA

ABGS - Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı (2014a), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=45449&l=1>, (04.04.2014).

ABGS - Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı (2014b), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46224&l=1>, (04.04.2014).

Akgül Açıkmeşe, S. and Triantaphyllou, D. (2012), “The NATO-EU-Turkey Trilogy: The Impact of the Cyprus Conundrum”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol:12, No:4, December, 555-573.

Aydın Düzgit, S. and Keyman, E. F. (2012), “EU-Turkey Relations and the Stagnation of Turkish Democracy”, *Sabancı Üniversitesi Working Paper 02*, 1-24.

Aydoğdu, A. (2005), *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları 'Annan Planı ve Referandum Süreci'*, Asil Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

Bozer, A. (2008), Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Sorunu Paneli, (Ed.) Uğur Özgöker ve Ayça Öztürk, *Kadir Has Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma ve Uygulama Merkezi, Türkiye Avrupa Vakfı ve Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Şubesi Ortaklığıyla Düzenlenen Panel*, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 10-19.

Bozkurt, İ. (2002), Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış, (Ed.) İ. Kaya Ülger ve Ertan Efeğil, *Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Mart 2002, 2. Baskı, Ahsen Yayıncılık, Ankara.

Bulunç, A. Z. (2004), “Kıbrıs Uyuşmazlığının Kökleri ve Uyuşmazlığın Çözüm Yolu”, *Avrasya Dosyası*, Kıbrıs Özel, Sonbahar, C. 10, S. 3.

Bulunç, A. Z. (2007), “Kıbrıs Politikasının Annan Belgesi İle Başlayan Kırılma Noktaları”, *Gazi Akademik Bakış*, C.1, S.1, Kış 2007, 73-114.

Çomak, H. (2008), Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Sorunu Paneli, (Ed.) Uğur Özgöker ve Ayça Öztürk, *Kadir Has Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma ve Uygulama Merkezi, Türkiye Avrupa Vakfı ve Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Şubesi Ortaklığıyla Düzenlenen Panel*, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 43-49.

Demirtaş Bagdonas, Ö. (2007), “Türkiye’nin ‘Vazgeçilmez’ İki Davası: Kıbrıs ve BatıAvrupa’ya Yönelim”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C.3, N.11, 17-40.

Dura, C. ve Atık, H. (2007), *Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye*, Nobel Yayın Dağıtım, 3. Baskı, İstanbul.

Eralp, A. (2009), “The Role of Temporality and Interaction in the Turkey-EU Relationship”, *New Perspectives on Turkey*, 149-170.

Erçin, E. (2012), KKTC’ne Uygulanan İzolasyonların Avrupa Birliği Boyutu. (Ed.) Mehmet Hasgüler, Okan Şafaklı ve Murat Kaleli, *Uluslararası İzolasyonlar*, ALFA Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 56-60.

Ferguson, Y. H. (2013), “Turkey and the European Union: A Changed Context”, *European Review*, Vol.21, Issue: 03, July, 362-371.

Fırat, M. M. (2004a), Yunanistan’la İlişkiler. Editör Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C.2, /1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Fırat, M. M. (2004b), “Helsinki Zirvesinden Günümüze AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 4, No: 1, 47-79.

Fisunoğlu, H. M. (2012), Uluslararası İzolasyonların KKTC Ekonomisi Üzerindeki Etkilerine Bir Yaklaşım, (Ed.) Mehmet Hasgüler, Okan Şafaklı ve Murat Kaleli, *Uluslararası İzolasyonlar*, ALFA Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 236-243.

Hasgüler, M., Şafaklı, O. ve Kaleli, M. (2012), Sanayi Odası Gözüyle İzolasyonlar, (Ed.) Mehmet Hasgüler, Okan Şafaklı ve Murat Kaleli, *Uluslararası İzolasyonlar*, ALFA Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 39-46.

Hüdaoğlu, G. (2012), “Kıbrıs Çözümüne Ne Kadar Yakın? –Kıbrıslı Türkler Açısından Bir Değerlendirme”, *bilig*, Yaz 2012, S.62, 139-158.

Hürsoy, S. (2013), “Kuramlar ve Kıbrıs Sorunu Üzerine Çıkarımlar”, *Ege Akademik Bakış*, C.13, S.2, Nisan, 259-271.

Karlık, R. (2012), Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyeliği’nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Gemilerine Türkiye’nin Limanlarını Açması Şartına Bağlanması Hukuk Dışıdır, (Ed.) Mehmet Hasgüler, Okan Şafaklı ve Murat Kaleli, *Uluslararası İzolasyonlar*, ALFA Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 303-324.

Kasım, K. (2007), “Soğuk Savaş Sonrası Kıbrıs Sorunu”, *Gazi Akademik Bakış*, C.1, S.1, Kış, 57-72.

KKTCB - Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2016b), 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, <http://www.kktcb.org/content01.aspx?id=5&sayfa=39>, (11.04.2016).

KKTCB - Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2016a), Garanti Antlaşması (Zürih, 11 Şubat 1959), <http://www.kktcb.org/content01.aspx?id=5&sayfa=39>, (11.04.2016).

Köni, H. (2008), Avrupa Birliği’nin Kıbrıs Sorunu Paneli, (Ed.) Uğur Özgöker, ve Ayça Öztürk, *Kadir Has Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma ve Uygulama Merkezi, Türkiye Avrupa Vakfı ve Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Şubesi Ortaklığıyla Düzenlenen Panel*, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 56-60.

Kumkale, T. T. (2006), *Küçük Adada Büyük Oyunlar*, Pegasus Yayınları, 1. Baskı, Temmuz 2006, İstanbul.

Manisalı, E. (2003), *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Gündoğan Yayınları, İstanbul.

Okur, H. (2012), Kuzey Kıbrıs'ın Siyasi ve Ekonomik Yalıtılmışlığı, (Ed.) Mehmet Hasgüler, Okan Şafaklı ve Murat Kaleli, *Uluslararası İzolasyonlar ALFA* Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 286-291.

Özarslan, B. B. (2007), *Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliği'nin Yaklaşımı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.

Özenç, K. (2012), *Avrupa Birliği İlerleme Raporlarında Türkiyem-Bir Türk'ün Avrupa Birliği ile Güreşi*, Sage Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.

Özersay, K. (2004), "Avrupa Birliği'nin Normları ve AİHM Kararları Çerçevesinde Kuzey Kıbrıs", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:3, No:2, Bahar-2004, 49-64.

Özkan, İ. R. (1997), *Dış Kapının Dış Mandalı Dış Politika*, Çınar Yayınları, 2. Basım, İstanbul.

Polat, Ç. (2013), *Dış Ticarete Giriş*, (Ed.) Nüvit Oktay, TC Anadolu Üniversitesi Yayın No:2791, Açık Öğretim Fakültesi Yayın No: 1749, Eskişehir.

Serter, V. Z. ve Fikretoğlu, O. Z. (1988), *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi (1878-1988)*, Lefkoşa.

Sezer, S. ve Terzioğlu, B. (2004), "Tarihçe ve Kıbrıs Sorunu Kronolojisi", *Avrasya Dosyası*, Kıbrıs Özel, Sonbahar, C.10, S.3.

Sönmezoğlu, F. (2008), Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Sorunu Paneli, (Ed.) Uğur Özgöker, ve Ayça Öztürk, *Kadir Has Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma ve Uygulama Merkezi, Türkiye Avrupa Vakfı ve Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Şubesi Ortaklığıyla Düzenlenen Panel*, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 50-55.

Suvarierol, S. (2003), "The Cyprus Obstacle on Turkey's Road to Membership in the EU", *Turkish Studies*, 4:1, 55-78.

Tuncer, H. (2005), *Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?*, Ümit Yayınları, Ankara.

TBMM-Türkiye Büyük Millet Meclisi (2001), "Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Avrupa Birliği'ne Üye Olabilir Mi? Hukuki Durum ve Siyasi Değerlendirmeler", Ankara, https://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/PembeKitap.doc, (11.04.2016).

TCABB-Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı (2016), Katılım Müzakereleri, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=37&l=1>, (13.04.2016).

TCABB - Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, (1997), 12 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi, http://www.consilium.europa.eu/en/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/032a0008.htm, (13.04.2016)

TCDB - Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2015a), http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-zurich-11-subat-1959_tr.mfa, (13.05.2015).

TCDB - Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2015b), <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlasma-ankara-anlasmasi-12-eylul-1963-tr.mfa>, (13.05.2015).

TCDB - Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (1999), <http://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999-tr.mfa>, (12.04.2016).

TCDB - Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2002), <http://www.mfa.gov.tr/brüksel-zirvesi-24-25-ekim-2002-tr.mfa>, (13.04.2016).

TCDB - Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı (2004), BM Genel Sekreteri Annan'ın BM Barış Gücü Hakkındaki Raporu (24 Eylül 2004), <http://www.mfa.gov.tr/kibris.tr.mfa>, (13.04.2016).

Uşul, A. R. (2014), 'Is There Any Hope on the Revial of EU-Turkey Relations in the 'New Era'?', *Turkish Studies*, Vol.15, No:2, 283-302.